

CENTRE
FOR ADVANCED
STUDY

Бейт Хана.

УКРАЇНСЬКИЙ
ІНСТИТУТ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ

Centre for Advanced Studies Sofia
Український інститут вивчення Голокосту «Ткума»
Міжнародний гуманітарно-педагогічний інститут «Бейт-Хана»
Viadrina Center of Polish and Ukrainian Studies
Український інститут національної пам'яті

Міжнародний воркшоп

Війна та погляд історика.

Як життя під час катастрофи формує наше розуміння минулого

м. Дніпро, 16 квітня 2024 р.

Захід організовано завдяки фінансовій підтримці VolkswagenStiftung

VolkswagenStiftung

10.00-10.15 Вступні зауваги

10.15-11.15 **Ключова лекція**

Андрій Портнов, Європейський Університет Віадрина (Франкфурт-на-Одері)

Війна і ми. Деякі спостереження щодо історичної професії в контексті російсько-української війни

Модератор: Катерина Грищенко, Дніпропетровський національний музей імені Д. І. Яворницького (Дніпро)

11.15-12.45 **Панель 1**

Антропологія війни та емпатія дослідника

Модератор: Валентин Рибалка, КЗ «Музей спротиву Голодомору» ДМР (Дніпро)

Юлія Буйських, Університет Корку (Корк), Німецький історичний інститут, Інститут історії ПАН (Варшава)

Автоетнографія як метод деколонізації: проживаючи війну

Світлана Маховська, Музей-архів народної культури Українського Полісся Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (Київ)

Усноісторичні дослідження в умовах «ongoing war». Case study: документатор як (спів)творець наративу

Денис Шаталов, 2023/2024 Sustaining Ukrainian Scholarship Fellow at the Centre for Advanced Studies Sofia (Кривий Ріг – Софія)

Досліджуючи уявлення про Другу світову крізь призму російсько-української війни

12.45-14.00 Обід

14.00-15.30 **Панель 2**

Війна та спільнота істориків

Модератор: Вадим Ільїн, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків)

Урсула Уллі, Український інститут (Лондон)

Зміни у публічній історії в Україні до і після 24.02.22: погляд ззовні

Тетяна Водотика, Київська школа економіки (Київ), Даремський університет (Дарем)
Міська історія як напрям. 2014-2024

Єгор Врадій, Музей «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» (Дніпро)

Музеїфікація війни і геноциду на тлі особистого досвіду проживання: можливості пізнання чи загроза об'єктивності

15.30-17.00 **Панель 3**

Знання про минуле і сучасна війна

Модератор: Ігор Дворкін, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків)

Ельжбета Квечіньська, Варшавський університет (Варшава)

Українські студії у в Польщі – історико-політичний бекграунд та вплив війни

Сергій Пахоменко, Маріупольський державний університет (Маріуполь – Київ), Латвійський університет (Рига)

Чи має значення історія? Історичні наративи та інструменталізація пам'яті на окупованих територіях

Ігор Щупак, Український інститут вивчення Голокосту «Ткума» (Дніпро)

Феномен українських Праведників народів світу в контексті сучасної російсько-української війни

17.00-17.30 Кава-брейк

17.30-18.30 **Ключова лекція**

Володимир Тилішак, Український інститут національної пам'яті (Київ)

Національна пам'ять та виклики війни

Модератор: Сергій Гірік, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво» (Київ)

19.00 Вечеря

Інформація про учасників

Спікери

Андрій Портнов – професор кафедри Історії України Європейського університету Віадрина (Франкфурт-на-Одері, Німеччина), директор Центру польських та українських студій університету Віадрина, член Українського ПЕН-клубу. Закінчив Дніпровський та Варшавський університети, захистив кандидатську дисертацію у Львові у 2005 р. Із 2012 р. викладав та проводив дослідження в університетах Базеля, Кембриджа, Женеви, Потсдама, Берліна, Брюсселя, Парижу, Відня, Мюнхена та інших міст.

Війна і ми. Деякі спостереження щодо історичної професії в контексті російсько-української війни

У лекції пропонуються міркування над такими темами, як «Історик на фронті», «Історик в окупації», «Історик в евакуації», «Історик як переселенець», «Історик як мігрант» у контексті сучасної російсько-української війни. Також планується провести деякі історичні паралелі та торкнутися досвіду попередніх воєн (зокрема, Другої світової) щодо української історіографії та персонального вибору істориків (Олександра Оглоблина, Наталії Полонської-Василенко, Омеляна Пріцака та ін.). Також обговорюватимуться виклики щодо реакції істориків на стрімку зміну ідеологічного клімату та поняття «нонконформізму» та «об'єктивності» дослідження.

Юлія Буйських – докторантка університету Корку (Корк), стипендіатка Німецького історичного інституту та Інституту історії ПАН (Варшава). Антропологиня, перекладачка, кандидатка історичних наук. Співзасновниця ГО «Центр прикладної антропології». У 2019–2020 рр. була гостьовою дослідницею у Пенсильванському державному університеті (США) в рамках програми Фулбрайта. Сфера наукових інтересів – антропологія релігії, антропологія пам'яті, міжконфесійний діалог, паломництва, міфологічні вірування та уявлення, пограниччя та кордони, емпатія та етика якісних досліджень тощо.

Автоетнографія як метод деколонізації: проживаючи війну

На початку повномасштабного вторгнення українські дослідники(ці) мали одне завдання: вижити й зберегти здоровий глузд, за можливості використовуючи професійну оптику для фіксації процесу творення історії навколо нас. Як досліджувати травму зсередини, якщо вона безпосередньо стосується тебе і твоїх близьких? Чи можлива дистанція до «поля», якщо ми самі інсайдери і говоримо лише про емічну перспективу, яку тією чи іншою мірою поділяємо із досліджуваними? Яке місце для емоцій дослідника(ці) у процесі творення знання про війну та створення наукового тексту? Визнання виняткової цінності емічної перспективи (з емоціями та «сирими» свідченнями) у продукуванні наукових текстів про війну дає підстави стверджувати, що автоетнографія є перспективною деколонізаційною методологією, яка має винятковий академічний і соціальний потенціал (Masta 2018; Pham, Gothberg 2020).

Світлана Маховська – заступниця директора, завідувачка Музею-архіву народної культури Українського Полісся Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф (Київ, Україна). Кандидатка історичних наук. Співзасновниця ГО «Центр прикладної антропології» та Чернігівського науково-дослідного центру антропології війни. З початком повномасштабного вторгнення військ РФ в Україну долучилася до організації та реалізації проекту «Гуманітарні аспекти російсько-української війни: історико-культурні візії та сучасні стратегії виживання».

Усноісторичні дослідження в умовах «ongoing war». Case study: документатор як (спів)творець нарративу

Запис усноісторичних свідчень українців про російську окупацію навесні 2022 р. – один із найскладніших напрямів роботи у «воєнному полі». Разом із колегами ми здійснили перші записи про російські злочини на Чернігівщині через місяць після деокупації цих територій (у травні 2022 р.). Досвід документування усних історій цивільних осіб дозволяє виявити низку викликів та ризиків, з якими стикаються українські дослідники в умовах війни, що триває. У пропонованій доповіді буде проаналізовано специфіку формування джерельної бази усних свідчень про російські злочини проти людяності, використання методу усної історії під час запису свідчень очевидців «по гарячих слідах» та особливості польової роботи під час війни.

Денис Шаталов – стипендіат програми Sustaining Ukrainian Scholarship у Centre for Advanced Studies Sofia (Софія). Кандидат історичних наук. Із 2022 р. є учасником дослідницького проєкту Prisma Ukraine: War, Migration and Memory, організованого Forum for Transregionale Studien (Берлін). Працює над проєктом *The Entanglement and Interaction of Imagination, Commemoration and Memory of World War II and the Ongoing War in Ukraine*, студіюючи взаємодію та взаємовплив уявлень про дві війни.

Досліджуючи уявлення про Другу світову кризу призму російсько-української війни

Друга світова війна у сприйнятті українців досі лишається однією з ключових подій минулого. Однак, зараз вони переживають свою власну війну. У презентації підіймається питання, яким чином досвід сучасної війни взаємодіє із повсякденними уявленнями про Другу світову. Як можна дослідити їхні взаємовпливи у сучасних умовах? Які лакуни знань про образ Другої світової ми маємо і як можемо їх закрити? Який потенціал для вивчення масових знань про минуле дає історично антропологічна методологія та чим автоетнографія допомагає досліднику? Які сучасні риси рецепції Другої світової оприявнює досвід російсько-української війни?

Урсула Уллі – очільниця Наглядової Ради Ukrainian Institute London (Лондон). У 2024 р. отримала ступінь Ph.D в університеті Ю-Сі-Ел у Лондоні. Є спеціалістом з публічної історії в Україні. Її дослідження фокусується на стратегіях, які використовує Україна для протистояння російській історичній пропаганді, зокрема на аналізі місцевих інтервенцій в дискурси публічної історії в Харкові, Одесі, Дніпрі та Полтаві.

Зміни у публічній історії в Україні до і після 24.02.22: погляд ззовні

24 лютого 2022 р. стало переламним днем для українців у багатьох аспектах. Доповідь фокусується на тому, як повномасштабна війна вплинула на публічну історію в Україні, висвітлюючи це питання з позиції зовнішнього спостерігача. Спираючись на аналіз текстів та візуальних матеріалів 2012–2022 рр. і джерела останніх двох років, у презентації висвітлюється питання змін, що відбулися після 24.02.2022 року у цій царині. Інше важливе питання – чи є щось спільне в цих підходах, до і після повномасштабного вторгнення?

Тетяна Водотика – гостьова дослідниця університету Дарема (Велика Британія), академічна директорка магістерської програми з урбаністики та повоєнної відбудови Київської школи економіки. Кандидатка історичних наук. У 2016 р. заснувала peer-review журнал «Місто: історія, культура, суспільство», від того часу є його шеф-редакторкою. Спеціалістка з історії українських міст та історії українського бізнесу.

Міська історія як напрям. 2014–2024

Що являють собою виклики, з якими зіткнулись інститути історичної урбаністики в Україні після лютого 2022 року, та способи протистояння цим викликам, адаптації до них? У презентації наголошується, що в середовищі європейських академічних спільнот інтерес до проблем історії українських міст лише наростатиме. Особлива увага приділена проблемі суб'єктності української наукової спільноти та освіти, як інструменту впливу на майбутнє України. Окупація частини регіонів означає тимчасову втрату потужних університетських центрів, а також загрозу для тих, хто опинився близько до лінії протистояння і перебуває під постійними обстрілами. Ми стали свідками потужної хвилі виїзду українських науковців за кордон. Звісно, що наукова спільнота, чий дослідницький інтерес сфокусований на проблемах історії міст, не припинила професійного функціонування, але й постала перед чималими складнощами.

Єгор Врадій – заступник директора з наукової роботи Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» (Дніпро), заступник директора Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума». Кандидат історичних наук. Член українсько-польської комісії щодо вдосконалення змісту шкільних підручників з історії та географії. Сфера наукових інтересів – історія Голокосту, повсякдення періоду нацистської окупації, діяльність та ідеологія ліворадикальних політичних рухів Російської імперії початку ХХ ст.

Музеєфікація війни і геноциду на тлі особистого досвіду проживання: можливості пізнання чи загроза об'єктивності

Традиційна дихотомія суб'єкта історика та ідеальної об'єктивності у вивченні й презентації минулого, як «вічне питання» професійної етики, набуває особливого звучання у момент проживання ним явищ, подібних предмету зацікавлень. Особистий досвід, набуття та зміна соціальних ролей, соціального оточення та способу життя, поєднані з неконтрольованим природним потягом до аналогій і порівнянь, формують фундамент «іншого» сприйняття у прочитанні подій минулого. Чи варто його уникати та чи можливо це зробити? Або ж проживання сучасного досвіду відкриває шляхи для глибшого розуміння подій минулого, дозволяє позбутися пут ідеалізованої об'єктивності, а, отже, надає можливості презентації версії минулого з високим ступенем імовірності. Особливого звучання ці питання набувають у площині музейної презентації. Чи не втратили, на тлі сучасних трагедій, свою актуальність теми геноцидів та війн ХХ ст., що стали частиною українського національного нарративу? Яким чином може бути «музеєфікована» сучасна війна, що триває і чи варто це робити до її завершення.

Ельжбета Квечінська – викладачка історії України і Польщі факультету історії Варшавського університету. Докторка історії (Ph.D), соціологиня. Дослідницькі інтереси включають інтелектуальну, культурну та соціальну історію Польщі, України, Росії та євреїв-ашкеназі ХІХ–ХХ ст. Вивчає та інтелектуально протистоїть концепту польської цивілізаційної місії на Сході. Із 2022 р. долучилася до проекту з документування свідчень українських біженців про війну.

Українські студії в Польщі – історико-політичний бекграунд та вплив війни

Чи змінила повномасштабна війна дослідження та вивчення України в Польщі? І так, і ні. Ще до війни в польських університетах існувало багато програм, присвячених Україні: українська філологія, «східні студії», культурологія Східної Європи. На історичних

факультетах досі залишається захоплення козаччиною. Але разом з тим, польські історики рідко вивчають Україну окремо від історії Польщі, у той час як критичні та постколоніальні студії над «кресами» представлені лише в культурології та літературознавстві. У презентації йтиметься про політичну агенту, яка стоїть за різними інституціями та середовищами експертів з України. Також буде презентовано досвід викладання історії України польським студентам під час війни.

Сергій Пахоменко – доцент кафедри міжнародних відносин Маріупольського державного університету та запрошений доцент факультету комунікації Латвійського університету. Кандидат історичних наук. Науковий співробітник Естонської військової академії. Сфери досліджень включають політику пам'яті в Україні, Росії та країнах Балтії, пропаганду та інформаційну війну, етнічність та націоналізм.

Чи має значення історія? Історичні наративи та інструменталізація пам'яті на окупованих територіях

Російське вторгнення в Україну має одну примітну деталь – звернення Кремля до історії та так званої «історичної справедливості» для обґрунтування своїх дій. Враховуючи таке помітне «історичне» тло сучасної російської геополітики, презентація передбачає аналіз використання історії в трьох аспектах: 1) ідеологія сучасного російського режиму; 2) тлумачення України та української державності; 3) політика ідентичності на тимчасово окупованих територіях. Пояснюється алгоритм сек'юритизації кремлівської версії історії та подальшого її використання для аргументації широкомасштабного вторгнення в Україну. У презентації розглядаються ті внутрішні та зовнішні завдання, які покликані вирішувати російська історична політика, показано ключові міфи офіційного наративу, і, нарешті, низка конкретних випадків насадження цього наративу на окупованих українських територіях.

Ігор Щупак – директор Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума», проректор МПІ «Бейт-Хана» (Дніпро), член Ради директорів UJE (Канада), член Українсько-Німецької комісії істориків, член Міжнародної ради Освенцимської (Польща). Кандидат історичних наук. Заслужений працівник освіти України. Сфера наукових інтересів: історія Голокосту та рятування євреїв, історія євреїв України. Автор підручників для українських шкіл.

Феномен українських Праведників народів світу в контексті сучасної російсько-української війни

Геноциди супроводжуються масовим знищенням певних спільнот та ставлять усіх сучасників трагедії перед моральним вибором, вибором життєвої стратегії. Дослідники Голокосту – «класичного» прикладу геноциду – умовно визначають кілька категорій людей, захоплених виром трагічних подій: ідейних натхненників та організаторів геноциду; вбивць та їхніх посібників; жертв знищення; «байстендерс» («сторонніх спостерігачів»); «бенефіціарів» Голокосту; Праведників народів світу та інших рятівників євреїв під час Голокосту. Доповідь присвячена розгляду феномену українських рятівників євреїв у часи Голокосту через призму сучасної російсько-української війни та геноциду українського народу, що здійснюють керівництво РФ та її збройні сили. Особливу увагу приділено мотивації людей, які з ризиком для власного життя рятують жертв переслідувань.

Володимир Тилішак – заступник голови Українського інституту національної пам'яті. Кандидат історичних наук. З 2011 р. учасник Громадського комітету із вшанування пам'яті жертв Голодомору – геноциду 1932 – 1933 років. Ініціатор та координатор інформаційно-просвітницької кампанії Українського інституту національної пам'яті «Південь без міфів». Є одним з авторів Національної книги пам'яті жертв Голодомору 1932 – 1933 років в Україні.

Національна пам'ять та виклики війни

У лекції пропонується презентація та оцінка проблем, які стали викликом для України у царині політики пам'яті в умовах повномасштабного російського вторгнення. Йтиметься, зокрема про перегляд підходів до історії та публічного простору, пов'язаних із декомунізацією та деколонізацією. Також увага буде сконцентрована на ролі історії як інформаційній зброї у сучасній війні, та тих зусиллях, які Україна докладає до протистояння російським наративам. Окремо буде обговорення питання перспектив – якою постає візія національної пам'яті українців по завершенню сучасної війни.

Модератори

Катерина Грищенко – старша наукова співробітниця Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького (Дніпро). Кандидатка історичних наук. Коло наукових інтересів охоплює історію суспільної думки, практичне музеєзнавство, вивчення культурної та соціальної ролі музеїв в у сучасному світі.

Валентин Рибалка – начальник експозиційно-виставкового та видавничого відділу Комунального закладу «Музей спротиву Голодомору» Дніпровської міської ради (Дніпро). Історик, музеолог. Коло наукових зацікавлень: проблеми історичної пам'яті, меморіалізація Голодомору, етнополітичні процеси на території України другої половини XVIII – першої половини XIX ст., регіональна історія.

Вадим Ільїн – старший науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (Харків). Кандидат історичних наук. Із 2022 р. працює над проєктом «Military destruction of the late Soviet urban space and Soviet Man's identity in Ukraine».

Ігор Дворкін – доцент кафедри українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (Харків). Кандидат історичних наук. Сфера наукових інтересів: меморіалізація Другої світової війни в Україні, історія України, музеєзнавство та сучасна українська історіографія.

Сергій Гірік – старший науковий співробітник Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво» (Київ). Кандидат історичних наук. Із 2015 р. викладає на магістерській програмі з юдаїки в Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Віце-президент Української асоціації юдаїки. Сфера академічних інтересів: історія лівих партій і лівого агітпропу, взаємодія лівих ідей і мистецтва, історія єврейських політичних партій у Східній Європі, історія антисемітизму.